

HAIGUS

Kalju Põldvere

Haigus (*morbis, pathos, nosos*) on mingil välisel või seesmisel põhjusel tekkinud organismi elutegevuse häire.

Tähtis on, et nimetatud häire on ajas kulgev protsess, milles vastassuunaliselt toimivad haigust põhjustav tegur (patogenees) ja organismi kaitse- ja kompensatsioonireaktsioonid (sanogenees).

Haigusel on haigusnähtud (sümptomid; sümptomite teatud iseloomulikke kogumit nimetatakse sündroomiks). Haigusnähtudena ei avaldu mitte üksnes elutegevuse kõrvalekalded, mis on haigusetekitaja poolt esile kutsutud, vaid ka organismi füsioloogilised vastused haiguse tekitaja kõrvaldamiseks (näit. palavik või põletik) või kompenseerimiseks (näit. hingeldus, kõrge vererõhk).

Teadust haigustest nimetatakse patoloogiaks. Üldpatoloogia on üldistav teadus haigusprotsessi komponentidest, haiguslikest seisunditest, ning haigust tingivate tegurite ja organismi vahekorra. Eripatoloogia (nosoloogia) käsitleb eri haigusi, nende nomenklatuuri ja klassifikatsiooni, põhjuseid (etioloogia), sünnemist (patogenees) ja äratundmist (diagnostika). Käsitlusviisile vastavalt jaotub patoloogia patoloogiliseks anatoomiaks ja patoloogiliseks füsioloogiaks.

Haiguste põhjused on organismi suhtes kas välised või sisemised. Välised põhjused on füüsikalised (trauma!) - mehaanilise või mõne teise energjavormi toimus, keemilised, toitelised (vaegused!) ja bioloogilised (viiruselised, mikrobiaalsed, parasiitaarsed). Sisemised tegurid on seotud muutunud pärilikkusega, selle kaudu ka konstitutsiooniga.

Sageli pole haigus põhjus haiguse tekke, tema raskusastme ja kulu ainsaks määrajaks. Olulised on tingimustena mitmesugused teised sisemised ja välised tegurid (konditsionalism).

Tekkeviisilt on haigused kas omandatud ehk akvireeritud või kaasasündinud ehk kongenitaalsed (pärilikud või emaihus omandatud).

Tekkivate häirete ja kompensatsioonimehhanismide kaudu haarab haigus kogu tervikliku organismi. Tavaline on sel puhul aga ikkagi ühe või teise koe, organi või organsüsteemi prevaaleeriv (selektiivne) kahjustus. Vastavalt sellele klassifitseeritakse haigusi näit. kopsuhaigusteks, vereringehaigusteks jne. Teaduslikku vaateviisi, kus rõhk asetatakse üksikute organite kahjustustele, nimetatakse organpatoloogiaks.

Haiguse kui protsessi kulus eristatakse järgmisi järkusi:

1. latentne (nakkushaigustel löimetus- ehk inkubatsiooni-) järk;
2. eel- ehk profromaaljärk;
3. kulminatsioonijärk;
4. lõpe.

Haiguse kulg võib olla ajaliselt vaadatult äge ehk akuutne (kuni 3. nädalat), alaäge ehk subakuutne (kuni 6 nädalat) ja krooniline. Haigusel võivad olla retsidiivid ja tüsistused. Tüsistused pole vahetus põhjuslikus seoses põhihaigusega, põhihaigus aga loob tüsistuste tekkeks tingimused (näit. reieluu murd - pidev lamamine - kopsupõletik).

Haiguse lõpe võib olla (1) täielik tervenemine (*restitutio ad integrum*), (2) tervenemine jääknähtudega (näit. südamelihase põletik pärast nakkushaigusi), (3) organite püsiv haiguslik seisund (defekt) ja (4) surmlõpe (*exitus letalis*).

Haigusest paranemisel on oluline osa mitmesugustel evolutsioonis kujunenud reaktsioonidel nagu üldine adaptatsioonisündroom, põletik, immunoloogilised reaktsioonid, kompensatsioon, regeneratsioon). Arsti ülesanne on neid mõista, ära kasutada ja mõjutada. *Medicus curat, natura sanat.*

Üldpatoloogias loodud haigusteooriad (humoraalpatoloogia, tsellulaarpatoloogia, nervism jt.) ei suuda haigusprotsesse haarata tervikuna, küll on neil teooriatel aga suur heuristiline väärtus. Kaasaegne patoloogia taotleb haiguste sünteetilist käsitlemist. Haiguste suur olemuslik mitmekesisus on siin aga suureks raskuseks.

Kõige paremini on haigused uuritud inimesel ja koduloomadel. Haigus on aga loomariigis üldine nähtus ja vastavalt sellele peaks patoloogia olema ka zooloogia haruks. I. Metšnikovi poolt sada aastat tagasi proklameeritud võrdlev patoloogia [1] ootab selle teostamist.

Kirjandus

1. Мечников И. (1982). Лекции о сравнительной патологии воспаления.